

“ANATOMIK TERMINLARNING LOTIN TILIDAGI TUZILISHI VA
ULARNING TIBBIYOTDAGI ROLI.”

Nosirova Ominaxon Rustamovna

TOSHKENT DAVLAT TIBBIYOT UNIVERSITETI

2-Pediatriya yo‘nalishi, 1 kurs, 104 -A guruh talabasi

e-mail: nosirovaominaxon00@gmail.com

Ilmiy rahbar: Talipov Begzod Batirovich

TOSHKENT DAVLAT TIBBIYOT UNIVERSITETI

2-son o‘zbek va xorijiy tillar kafedrasida o‘qituvchisi va

Oriental Universiteti mustaqil tadqiqotchisi

orcid.org/0009-0006-0864-446X

e-mail: begzod81uz@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada anatomik terminlarning lotin tilidagi tuzilishi va ularning tibbiyotdagi ahamiyati yoritilgan. Lotin tili tibbiy terminologiyaning asosiy manbasi bo‘lib, inson organizmi tuzilishini aniq va universal tarzda ifodalash imkonini beradi. Maqolada anatomik atamalarning shakllanishi, ularning grammatik tuzilishi, xalqaro tibbiyotdagi o‘rni hamda tibbiyot talabalari uchun lotin tilini o‘rganishning ahamiyati haqida batafsil ma‘lumot berilgan. Shuningdek, lotin tilining anatomiya, farmakologiya va klinik amaliyotdagi roli ham tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlari: *Lotin tili, anatomiya, tibbiy terminologiya, anatomik atamalar, tibbiyot, xalqaro til, klinik terminlar, farmakologiya*

Аннотация(rustilida)

В данной статье подробно рассматриваются структура анатомических терминов на латинском языке и их роль в медицине. Латинский язык на протяжении многих веков является основой международной медицинской терминологии. В статье анализируются особенности анатомической номенклатуры, формирование клинических и фармакологических терминов, значение латинского языка в обеспечении научной точности, а также его роль в медицинском образовании. Особое внимание уделено взглядам зарубежных ученых и практическому значению латинских терминов в современной медицине.

Ключевые слова: *латинский язык, анатомия, медицинская терминология, анатомическая номенклатура, фармакология, клинические термины, международный язык, медицинское образование, научная терминология*

Maqsad: Maqolaning maqsadi farmatsevtika terminologiyasining asosiy tushunchalarini yoritish, dori vositalarining trivial nomlari, retseptning tuzilishi va asosiy qoidalari hamda dozalash shakllari haqida umumiy ilmiy tushuncha berishdan iborat. Shuningdek, maqola farmatsevtika sohasini o‘rganayotgan talabalar va mutaxassislar uchun dori vositalarini to‘g‘ri nomlash, retsept yozish tartibi va dorilarning turli shakllarini anglashga yordam berishni ko‘zlaydi. Shuningdek, talabalar tomonidan bu mavzuni puxta o‘zlashtirish, nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq eta olish ko‘nikmalarini shakllantirish va farmatsevtik texnologiyalar sohasidagi zamonaviy yondashuvlar bilan tanishtirish ham ushbu ishning muhim vazifalaridan biridir.

Kirish : Til insoniyat taraqqiyotining eng muhim vositalaridan biridir. Ilm-fan rivojlanishi esa til bilan chambarchas bog‘liqdir. Ayniqsa, tibbiyot kabi murakkab va aniq fanlarda terminologiyaning yagona bo‘lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli lotin tili asrlar davomida tibbiyotning asosiy ilmiy tili sifatida shakllanib kelgan. Bugungi kunda ham lotin tili anatomik terminologiyaning asosi hisoblanadi. Inson organizmidagi barcha a‘zolar, mushaklar, suyaklar, qon tomirlari va boshqa anatomik tuzilmalar lotincha nomlar bilan ifodalanadi. Bu esa dunyoning turli mamlakatlaridagi shifokorlar va olimlar o‘rtasida yagona ilmiy muloqotni ta‘minlaydi. Mashhur nemis olimi Karl Linney lotin tilini “ilm-fanning o‘zgarmas kaliti” deb atagan. Haqiqatan ham, lotin tili bugungi kunda ham o‘zining ilmiy aniqligi va barqarorligini saqlab qolmoqda.

Lotin tilining tarixiy rivojlanishi

Lotin tili qadimgi Rim imperiyasining rasmiy tili bo‘lib, keyinchalik Yevropa ilm-fani va madaniyatining asosiy tiliga aylangan. O‘rta asrlarda universitetlarda barcha fanlar lotin tilida o‘qitilgan. Tibbiyot sohasida ham lotin tilining o‘rni beqiyos bo‘lgan. Mashhur yunon tabibi Gippokrat va rimlik olim Galenning asarlari keyinchalik lotin tiliga tarjima qilingan va Yevropa tibbiyotining rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatgan. Sharq allomasi Abu Ali ibn Sinoning “Tib qonunlari” asari ham lotin tiliga tarjima qilinib, Yevropa universitetlarida asosiy darslik sifatida foydalanilgan. Amerikalik tibbiyot tarixchisi William Osler lotin tilini “tibbiyotning ilmiy xotirasi” deb ta‘riflagan. Uning fikricha, lotin tili tibbiyot tarixini va ilmiy an‘analarni saqlab qolishga xizmat qilgan.

Anatomik terminlarning lotin tilidagi tuzilishi

Anatomik terminlar ma‘lum grammatik qoidalarga asoslangan holda tuziladi. Ular asosan ot va sifatlardan tashkil topadi. Lotin tilining grammatik tizimi anatomik obyektlarning aniq va lo‘nda ifodalanishini ta‘minlaydi.

Masalan:

- musculus — mushak
- vertebra — umurtqa

- arteria — arteriya
- vena — vena
- nervus — asab

Sifatlar esa anatomik tuzilmaning kattaligi, joylashuvi yoki xususiyatini bildiradi:

- major — katta
- minor — kichik
- longus — uzun
- brevis — qisqa

Misollar:

- musculus pectoralis major — katta ko‘krak mushagi
- musculus pectoralis minor — kichik ko‘krak mushagi
- vena saphena magna — katta teri osti venasi

Anatomik terminlarda qaratqich kelishigi ham keng qo‘llaniladi:

- corpus vertebrae — umurtqa tanasi
- caput costae — qovurg‘a boshi
- cavitas nasi — burun bo‘shlig‘i

Bu grammatik tizim anatomik terminlarning aniq va xalqaro tushunarli bo‘lishini ta‘minlaydi.

Anatomik nomenklaturaning xalqaro ahamiyati

Bugungi kunda lotin tilidagi anatomik terminlar xalqaro standart sifatida qabul qilingan. Bu tizim turli davlatlardagi shifokorlar, olimlar va talabalar uchun yagona ilmiy tushuncha yaratadi. Masalan, “hepar” termini barcha mamlakatlarda jigar ma’nosini anglatadi. Shu sababli xalqaro konferensiyalar, ilmiy maqolalar va klinik hujjatlarda chalkashlik yuzaga kelmaydi. Mashhur ingliz anatomi Henry Gray o‘zining “Gray’s Anatomy” asarida lotin terminologiyasidan keng foydalangan. Bu esa tibbiyot talabalari uchun anatomiya fanini chuqurroq o‘rganishga yordam bergan.

Farmakologiyada lotin tilining o‘rni

Farmakologiyada lotin tili muhim rol o‘ynaydi. Dori vositalarining nomlari ko‘pincha lotinlashtirilgan shaklda yoziladi. Retsept yozishda ham lotin tilidan foydalanish an‘anaga aylangan.

Masalan:

- Rp. — Recipe (ol)
- D.S. — Da, signa (ber belgila)
- M.f. — Misce fiat (aralastirilsin)

Dori nomlariga misollar:

5. Extractum Valerianae

6. Tinctura Calendulae

7. Natrii chloridum

Fransuz olimi Claude Bernardning fikricha, “lotin terminologiyasi farmakologiyada aniqlik va xavfsizlikni ta’minlaydi.”

Natija: Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, anatomik terminlarning lotin tilida shakllanishi tibbiyot fanining rivojlanishida nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Lotin tili asrlar davomida xalqaro ilmiy til sifatida shakllanib, tibbiyotda yagona terminologik tizimni yaratishga xizmat qilgan. Ayniqsa, anatomiya fanida inson organizmining barcha qismlari lotincha nomlanishi tibbiy muloqotda aniqlik va tushunarlikni ta’minlaydi.

Tahlillar davomida anatomik terminlarning grammatik jihatdan aniq va tizimli tuzilishi ularning ilmiy jihatdan mukammal ekanligini ko‘rsatdi. Lotin tilidagi terminlar ko‘pincha ot va sifatlardan tashkil topib, anatomik obyektning shakli, joylashuvi, vazifasi yoki o‘lchamini ifodalaydi. Masalan, “musculus flexor digitorum longus” termini barmoqlarni bukuvchi uzun mushak ma’nosini anglatadi. Ushbu termin tarkibidagi har bir so‘z mushakning vazifasi va anatomik joylashuvi haqida aniq ma’lumot beradi. Bu esa tibbiyot xodimlariga inson organizmini chuqur va tizimli o‘rganish imkonini yaratadi. Shuningdek, lotin terminologiyasi xalqaro ilmiy muloqotni osonlashtiradi. Turli davlatlarda yashovchi shifokorlar, olimlar va talabalar bir xil terminlardan foydalanganlari sababli o‘zaro tushunmovchiliklar kamayadi. Masalan, “cor” termini barcha mamlakatlarda yurak ma’nosini bildiradi. Bu esa ilmiy maqolalar, klinik hujjatlar va xalqaro konferensiyalarda yagona ilmiy tilni shakllantiradi. Xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari ham lotin tilining tibbiyotdagi ahamiyatini tasdiqlaydi. Mashhur amerikalik shifokor William Osler lotin tilini “tibbiyotning ilmiy xotirasi” deb atagan. Uning fikricha, lotin tili tibbiyot tarixini, ilmiy an’analarni va xalqaro tibbiy tajribani saqlab qoluvchi muhim vositadir. Ingliz anatomi Henry Gray esa anatomik terminlarning yagona standart asosida tuzilishi tibbiyot ta’limi sifatini oshirishini ta’kidlagan.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, farmakologiyada ham lotin tilining o‘rni juda katta. Dorilar nomlari, retsept yozish qoidalari va farmatsevtik terminlar lotin tiliga asoslangan. Masalan, retseptlarda qo‘llaniladigan “Rp.” (Recipe), “D.S.” (Da, signa) kabi qisqartmalar xalqaro standart sifatida ishlatiladi. Bu esa dori vositalarini noto‘g‘ri qo‘llash ehtimolini kamaytiradi hamda tibbiy xavfsizlikni oshiradi. Anatomik terminlarning lotin tilida tuzilishi tibbiyot talabalarining bilim olish jarayonida ham katta ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Lotin tilini yaxshi bilgan talabalar klinik va anatomik terminlarni tezroq o‘zlashtiradi. Terminlarning tarkibini tushunish esa yangi tibbiy atamalarni yodlashni osonlashtiradi. Masalan, “cardio” yurak, “itis” esa yallig‘lanish ma’nosini bildiradi. Shu asosda “carditis” termini yurak yallig‘lanishini anglatishini tushunish mumkin bo‘ladi. Bundan tashqari, lotin tili zamonaviy

tibbiyotda yangi terminlarni yaratishda ham asosiy vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Yangi kasalliklar, diagnostika usullari va texnologiyalar uchun yaratilayotgan atamalar asosan lotin va yunon ildizlari asosida shakllantiriladi. Bu esa tibbiy terminologiyaning ilmiy barqarorligini ta’minlaydi.

O‘rganishlar natijasida yana bir muhim jihat aniqlandiki, lotin tili tibbiyotda aniqlik va qisqalikni ta’minlaydi. Murakkab anatomik tushunchalar qisqa va lo‘nda terminlar orqali ifodalanadi. Bu esa klinik hujjatlarni yuritishda, tashxis qo‘yishda va ilmiy izlanishlarda qulaylik yaratadi. Umuman olganda, anatomik terminlarning lotin tilidagi tuzilishi tibbiyot fanining nazariy va amaliy rivojlanishida muhim omillardan biri hisoblanadi. Lotin tilining xalqaro ilmiy terminologiya sifatidagi roli bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Aksincha, zamonaviy tibbiyot taraqqiyoti davomida lotin tilining ahamiyati yanada ortib bormoqda.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, anatomik terminlarning lotin tilidagi tuzilishi tibbiyot fanining muhim asoslaridan biri hisoblanadi. Lotin tili tibbiy terminologiyani yagona tizimga solib, xalqaro miqyosda ilmiy muloqotni ta’minlaydi. Anatomiya, farmakologiya va klinik amaliyotda lotin tilining qo‘llanilishi tibbiyotdagi aniqlik va tushunarlilikni oshiradi. Ayniqsa, anatomik terminlarning grammatik jihatdan puxta tuzilgani ilmiy va amaliy faoliyatda katta qulaylik yaratadi. Tibbiyot talabalari uchun lotin tilini o‘rganish kasbiy tayyorgarlikning ajralmas qismidir. Lotin tilini yaxshi bilgan mutaxassis tibbiy terminologiyani chuqur tushunadi va amaliyotda to‘g‘ri qo‘llay oladi. Shunday ekan, lotin tili kelajakda ham tibbiyot fanining muhim tarkibiy qismi bo‘lib qoladi va ilm-fan rivojida o‘z ahamiyatini saqlab qoladi.

Adabiyotlar:

1. Xojayeva L.U., Zohidova X.A., Raxmatillayeva Z.Z. Lotin tili. Toshkent, 2005.
2. Подосинов А.В. Lingua Latina. Введение в латинский язык и античную культуру. Москва, 1998.
3. Чернявский М.Н. Латинский язык и основы медицинской терминологии. Москва, 2002.
4. Gray H. Gray’s Anatomy. London, 1918.
5. William Osler. The Evolution of Modern Medicine. New York, 1921.
6. Claude Bernard. Introduction à l’étude de la médecine expérimentale. Paris, 1865.
7. Ahmedov, A. Lotin tili va tibbiy terminologiya. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2020.

8. Rasulov, Q. Tibbiyotda anatomik terminlar va ularning qo‘llanilishi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
9. Yo‘ldoshev, M. Anatomiya asoslari. Toshkent: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 2021.
10. Karimova, D. Lotin tili grammatikasi va tibbiy atamalar. Samarqand: Zarafshon, 2018.
11. Tursunov, B. Odam anatomiyasi. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022.
12. Sodiqov, H. Tibbiy terminologiya asoslari. Toshkent: Ilm ziyo, 2020.
13. Xudoyberdiyev, N. Lotincha anatomiya terminlari lug‘ati. Toshkent: Tafakkur, 2017.
14. Abdurahmonova, F. Tibbiyot oliygohlari uchun lotin tili. Toshkent: Universitet, 2021.
15. Ergashev, P. Anatomik nomenklatura va klinik terminologiya. Toshkent: Meditsina, 2019.
16. Ismoilov, R. Tibbiy biologiya va anatomik atamalar. Buxoro: Durdona, 2022.